

hed indgød, ligesom hans ry som læge kan have spillet en vis rolle; men det må dog først og fremmest — hvad forf. næppe tilstrækkeligt fremhæver — ses i lys af den ærbødighed for al øvrighed, der i løbet af det 16. og navnlig af det 17. årh. var i stærk og stadig stigning — en ærbødighed som navnlig Lutherdommen ivrigt fremmede, men som især også groede på katolsk grund og hang nøje sammen med det enevældige kongedømmes fremvækst over hele Europa. Da skarpretteren først under enevælden var steget fra kommunal til kongelig embedsmand, var han kommen ind under nådens sol, og man havde ondt ved i længden at unddrage ham borgerlig agtelse. Længe varede dog ikke disse hans velmagtsdage, ti med det nye og humane tankesæt, der i oplysningstiden i 18. årh. trængte igennem hos de dannede klasser, blev hele grundlaget for hans stilling undergravet, og siden den tid har hans navn og embede kun været en skygge af sig selv. På baggrund af vore dages humanitet tegner billedet af fortidens bøddelvæsen sig med lutter mørke og skumle farver; men det bør ikke glemmes — hvad forf. også i sine slutord fremhæver — at det kun er en enkelt skyggeside af de svundne tiders liv han i sin bog har fremdraget, og at datidens bykultur med alle sine mangler dog ævnede at skabe storværker af kunst og håndværk, hvortil senere tider ej har kunnet opvise magen. Forf.'s bog røber, som nævnt, betydelige ævner til at opfatte og fremstille svundne tiders liv og færden, og man kan kun ønske ham, at han til sit næste kulturhistoriske skrift må have held til at finde et æmne, der står i nærmere forhold til den skabende ævne, den livsfylde og brogede mangfoldighed, der trods alt trivedes så vel i Middelalderens og Renaissancens samfundsliv.

J. O.

Dr. J. Levin Carlbom, Forfatter til en Række Skrifter om Karl X Gustavs diplomatiske og militære Historie, har udgivet et meget stort Arbejde: *Karl X Gustav. Från Weichseln till Bält 1657. Tåget över Bält och Freden i Roskilde 1658. 250-åriga krigs- och segerminnen* (Stockh., 1910). Skriftet er bygget paa meget vidtspændende Arkivstudier foruden paa trykt Litteratur, men har desværre trods dets lærde

Karakter ingen i det enkelte gaaende Kildehenvisninger; det er sikkert meget grundigt, men meget tungt. Det har en militærhistorisk Side med vidtløftige Undersøgelser om den svenske Hærs enkelte Korpser, og det har en diplomatisk Side. Forf. har villet oprede alle Enkeltheder af de skiftende ydre politiske Situationer paa det omhandlede Tidspunkt og har ogsaa bragt adskilligt nyt frem. En særlig Interesse knytter sig til hans Skildring og Opfattelse af Aarsagerne til Karl X Gustavs Fredsbrud i August 1658. Han forsvaret det under Synspunktet af Nødværge; deri ligger dets Berettigelse. At Karl Gustav selv har set det som en nødtvungen Handling, har jeg heller aldrig benægtet. Dr. Carlborn og jeg mødes ogsaa i Tanken om, at det var Forholdet til Tyskland, Udsigten til en stor Krig med Østrig og Brandenburg, som spillede en afgørende Rolle ved hans Beslutning; derimod vil han ikke give mig Ret i, at Kongen har ladet sig lede af Hensynet til, at han maatte have sin Hær fri. Jeg tror dog, at adskillige Udtalelser af Kongen peger i denne Retning, og at man paa den Maade lettest forklarer hans Vaklen om han vilde vende sig mod Brandenburg eller Danmark. Men jeg skal gerne indrømme, at her er Tale om en Hypotese. Fuldt ud skal jeg ogsaa anerkende Forf.'s urbane Polemik, saa meget mere som denne har sit Modstykke i et lidt ældre Skrift af Rektor Blomgren i Vänersborg: *Ägde Karl X Gustaf rättmätiga och giltiga skäl för sitt fredsbrött i Augusti 1658?* (1907). Det giver i sin hele Opstilling Læseren et vildledende Indtryk af min Skildring af Forhandlingerne i København. Jeg har udtrykkelig fremhævet, hvor forstaaelig Karl Gustavs Frygt for Danmarks Planer var, selv om vi nu kan se, at han langtfra havde den Grund dertil, som han mente at have. Naar jeg dog i min *Adelsvældens sidste Dage* har fældet den stærke Dom over Fredsbrudet (forøvrigt noget afdæmpet i min Fremstilling i *Danmarks Riges Historie*), saa skyldes det to Ting. Kongens Handlemaade mod Danmark synes mig for det første saa uberettiget, fordi han overfaldt Danmark i alt Fald delvis af andre Grunde end dettes egen Adfærd, og for det andet saa uforsvarlig, fordi han gjorde det uden Varsel og uden

Krigserklæring, og her klæder det ilde, at Rektor Blomgren udelader disse Ord af det Citat af mig, han anfører. Kun eet skal jeg indrømme min Modstander, nemlig at jeg ikke havde burdet sige, at et Fredsbrud uden Krigserklæring stred imod enhver Tids Folkeret. Men fordi Folkeretten eller Krænkelser af den har tilladt en saadan Adfærd fra Midten af det 18. Aarh., er dermed ikke bevist, at denne Skik var godkendt paa Karl Gustavs Tid. Terlons Ord til Kongen om, at det skadede hans Berømmelse, peger paa, hvad der var den Tids Opfattelse.

J. A. F.

Dr. J. Lindbæk har nu fuldført sin for Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie besørgede Udgave af *Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie* (1—2. Bd., 1903—10). Udgaven slutter sig paa en værdig Maade til den Række andre Publikationer, som det nævnte Selskab har Æren for at have foranlediget; Arbejdet er udført med stor Kyndighed og megen Omhu af Udgiveren. Benyttelsen af Kildestoffet lettes ved en Sagoversigt, der er ordnet systematisk efter lignende Principper, som Erslev har anvendt til sin Udgave af Aktstykkerne til Rigsraadets Historie; tillige er givet en Oversigt over Statskollegiets Historie og en Fortegnelse over dets Medlemmer. Det ligger i Forholdets Natur, at saa righoldig i Indhold som Rigsraadsaktstykkerne kunde en Udgave af Statskollegiets Akter ikke blive; dets Rolle i Statsstyrelsen var meget ringere end Rigsraadets, om det end til en vis Grad maa opfattes som en Slags Fortsætter af dette. Det lignede det i ikke at være nogen Forvaltningsinstitution; deri ligger Forskellen mellem det og de andre nye Kollegier med Undtagelse af Højesteret. Men det havde mistet Rigsraadets dæmmende, lovgivende og skattebevilgende Myndighed, var kun raadgivende, og det kun saaledes, at der ingen bestemte Regler var for hvilke Sager det skulde raadspørges om. Dets Virksomhed og Indflydelse blev ogsaa meget forskelligartet til de forskellige Tider i den korte Periode af Enevælden, hvori det i det hele eksisterede. Alligevel er der en Række Omraader, hvor dets Betænkninger og de dertil hørende Aktstykker har deres store Interesse. Det gælder Skatte-